

Sanatta Beğenin Göreceliği ve Ölçütü

The Relativity and Measure of Art

Haydar Balseçen,^a Nur Gökbulut^b

^a Doç.Dr.Batman Üniversitesi, Batman, Türkiye
balsecen20.yy@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7275-4990

^b Prof Dr., Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye
nurgok@gazi.edu.tr
ORCID:

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15.11.2019

Düzeltilme tarihi: 24.12.2019

Kabul tarihi:25.06.2020

Anahtar Kelimeler:

Sanat,

Beğeni,

Görecelik,

Ölçüt

ÖZ

Sanat eğitimcileri ve sanatçıların sıkça tartışma konusu haline getirdikleri alanlardan biri sanatsal beğeni olgusu ve dolaylı olarak da görecelilik kavramını beraberinde düşündürmektir. Öyle ki her türlü sanat etkinliğinde eserleri ve sanatçıların bakış açılarının yorumlamak ve eleştirmek sanatla ilgilenen ya da ilgilenmeyen herkesin ortak buluşma noktası haline geliyor. Hal böyleyken bu noktada estetik algılama yetimiz, kültürel önyargılarımız, sanat eksperliğimiz, duyuşsal ve zihinsel zekâmız gibi reel ya da ir reel yönlerimiz ister istemez ortaya çıkmaktadır. Gerçek anlamda bir değerlendirme yaptığımızda sanatın beğeni göreceliği ve bunu ortaya koyan ölçütler nelerdir sorunsalı ortaya çıkmaktadır.

Bu noktadan hareketle bu çalışmada, beğeni kavramının tarihsel referans noktaları, sanat eğitimi sürecinde ve sonrasında sanatsal beğeni ve görecelik kavramlarının değişken koşullara göre yön ve tavır değiştirdiği üzerinde durulmuştur.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 15.11.2019

Received in revised form: 24.12.2020

Accepted: 25.06.2020

Keywords:

Art,

Appreciation,

Relativity,

Criteria

ABSTRACT

One of the areas that art educators and artists frequently make a topic of discussion is the idea of artistic taste and indirectly the concept of relativity. So much so that in all kinds of art events, interpreting and criticizing the works and the points of view of the artists becomes a common meeting point for anyone interested in or not interested in art. At this point, our real or ir real aspects such as our aesthetic perception capacity, cultural prejudices, art expertise, sensory and mental intelligence are inevitable. When we make a real evaluation, the question of the relativity of art and the criteria that reveal it arises.

From this point of view, in this study, it is emphasized that the historical reference points of the concept of taste, artistic taste and relativity concepts change direction and attitude according to the changing conditions during and after the art education process.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Balseçen ve Gökbulut (2020). Sanatta Beğenin Göreceliği ve Ölçütü. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6 (1), Yaz, s.367-374.

1. Giriş

“Kökünü Latinceye dayanan “De gustibus non est disputandum” sözü, günlük yaşantıda sıkça karşılaşılan ve beğeni algısının bir savunma biçimi olarak dilimize “Zevkler ve renkler tartışılmaz” şeklinde geçmiştir. Latince, „Beğeniler tartışılmaz” anlamına gelen ve her türlü beğeniye haklı göstermeye çalışan bu söz, beğenilerin niteliği ve ölçütlerinin belirlenemeyeceğini, herkesin beğeni koşullarının kendisine göre doğru ve haklı olduğu anlamına gelmektedir. Beğenin göreceli ya da göreliliği olması, varlığı başka şeylere bağımlı olmakla belirgin olan ya da bir başka biçimde başka bir şeyle ilişkili olmakla belirgin olan şeylere göreceli denir” (Timuçin, 1976: 66).

Bir şeyin, bir değer, bir bilginin, bir olgunun ya da yargının doğruluğu ve geçerliliğinin kesin olmayıp, bir şeye, bir kişiye, duruma, zamana, kültüre göre değişmesi, değişebilmesi göreceli ya da göreliliği demektir. Beğenin göreceli olması, beğenilerin nesnel olmayıp dolayısıyla tartışılmayacağı, beğenin kişisel olduğu, özneye göre değiştiği, her beğenin kendine göre doğruluğu ve geçerliliği olduğu anlamına gelmektedir. Eğer beğeni göreceli ise, “Ağlayan Çocuk Resmi” ile Rubens’in oğlu “Nicholas’ın Portresi” ya da Picasso’nun oğlu “Paul’un Portresi”, arasındaki nitelik farkı nasıl açıklanır? Bob Ross’un manzaraları ile Cézanne’nin manzaralarını beğenen iki farklı kişinin beğenisi aynı derecede doğru mudur? Rembrandt’ın “Banyo Yapan Kadın”ı ile herhangi erotik bir kartpostal görsel arasında bir nitelik farkı yok mudur? Burada farklı tercihler yapan farklı iki kişinin, izlediği resimden aldığı haz, yaşadığı duygu anlamında geçerli olabilir; ancak hazzın yaşanmasından daha önemli olan şey, hazzın niteliğidir. Burada beğeniler tartışılmayabilir ancak “beğenilerin niteliği” tartışılır gözükmektedir.

Alımlayıcı yani eserle iletişim kuran kişi, Picasso’yu Rembrandt’a, Vermeer’i Matisse’e, Monet’i Sisley’e daha çok tercih edebilir ya da Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun bir eserini, başka bir sanat eserine göre daha çok etkileyici bulabilir. Dikkat edildiği takdirde bu iddia da benzer şekilde pek haklı bir tarafının olduğu gözükmemektedir. Başarılı bir sanatçının yeteneği ve yaratıcı düşüncesi birkaç istisna dışında, bütün çalışmalarına az-çok yansımaları görmektedir. Çünkü insan kişiliği, yetenekleri, yaratma yetisiyle ve farklı bakış açısıyla bir bütündür. Dolayısıyla yaratıcı ve yetenekli bir sanatçının eserleri, aynı kaynaktan doğduğuna göre, nitelikli oluşu da istisnalar dışında pek farklı olmayacaktır. Görüldüğü gibi beğenin göreceliği, niteliksel açıdan ele alındığında tartışılır görünmektedir. Ancak az da olsa bir beğeni hiyerarşisinden söz edilebilir ve beğeni türleri ve nitelikleri sınıflandırılması yoluna gidilebilir. Burada Fendrich, “her ne kadar insanların yaşadıkları deneyimleri anlayamamakta da, beğenin hiyerarşik olduğunu ve tamamen subjektif bir konu olmadığını belirtir. Fendrich, beğeni (estetik) ve etik (moral) sorunsalının son derece birbirine benzerlik arz eden karmaşık konular olduğunu belirterek iyiden kötüye kadar her türlü beğenin, hiçbir zaman kanıtlanabilir nitelikte olmadığını belirtir” (Fendrich, 2008: 12).

Diğer taraftan sanat tarihi süzgecinden geçmiş başarılı bir sanatçı, neden sanat kültürüne ve birikimine sahip insanlar tarafından beğenilir de, sanat kültürüne sahip olmayan insanlar tarafından küçümsenme yoluna gider ya da beğenilmez. Özellikle Modern ve Post-modern sanat sürecini ele aldığımızda, sanattan zevk almanın ön koşulunun belli bir eğitim süzgeci ve sanatsal donanımından geçmeyi ve sanat kültürüne sahip olmayı gerekli kıldığını göstermektedir. Tekrar beğenin hiyerarşik olduğu konusuna dönersek, “eğer beğeni hiyerarşik ise beğeniye sınıflandırmamız gerekir. Hangi tür beğeni öznedir, hangi tür evrenseldir, bunları birbirinden ayırmak gerekir. Bir erkeğin bir kadını güzel bulması belki yalnız onu ilgilendiren bir yaklaşımdır. Ancak bir sanat yapıtı için aynı biçimde, bu kişilerin özel yaklaşımlarıdır, kimseyi ilgilendirmez denemez. Her dönemin güzele ilişkin yargıları değişse de söz konusu olan bir sanat yapıtı ise, ona yüklenen güzel değeri, diğer nesnelere yüklenen değerler gibi geçip gitmez” (Karayağmurlar, 1990: 72).

Eserde geçicilik ve kalıcılık unsurları da göz önünde bulundurursak bu koşulu da bir ölçüt olarak kabul edebiliriz. Çünkü tarihte yer almış ve pek tartışma götürmeyen sanat eserlerini baz (temel) aldığımızda, bu durum bir ölçüt gibi görünmektedir. Evrensel olmak da zaten bir anlamda aynı şeyi ifade etmektedir.

Kendi zamanıyla sınırlı bir eser, kendinden sonraki zamana aşmayı başaramayan bir yapıt, (gün yüzüne çıkma fırsatını bulamamış ya da anlaşılammış talihsiz yapıtları hariç tutarsak) kesinlikle sanat eseri sıfatını taşımamaktadır. Kendi zamanından başka zamanlara taşmış olması, onun evrensel olduğunun da bir göstergesi olduğunu kabul ediyoruz. Bu konuda Karayağmurlar (1990) “Estetik yargılar çağları da aşan niteliklere bürünür. Sanat adını alan bütün çalışmalar, insan yaratıcılığının tanıkları olarak değerlerini korurlar” der.

Sanat eserinin çağların ardına aşan kalıcı özelliği, devamlılığı estetik beğeni için bir ölçüttür. Gerger’e (1985) göre “Estetikte fenomenolojik yöntem, zaman dışı ve özü daima aynı kalmanı inceler. Fenomenolojik yöntemin, zaman dışı ve özü daima aynı kalana yönelmesi şöyle açıklanabilir; Nasıl üçgenin daima aynı kalan özü, tek tek üçgenlerde çok çeşitli kenar uzunluklarıyla somutlaşırsa, tıpkı bunu gibi, daima aynı kalan estetik değerlerin değişikliklerinin çeşitliliğinde aynı kalan özü çok çeşitli biçimlerde somutlaşır”

Genellikle antik bir Yunan heykelinin karşısında birçok kişi hayranlık duymaktadır. Mona Lisa’nın güzel ve etkileyici olmadığını söyleyen pek olmamıştır. Doğacı gerçekçi sanatsal eserler söz konusu olduğunda hemen hemen herkes için bir beğeni ortaklığından söz edilebilir. Beğenilerin ayrıldığı nokta, idealize edilmiş antik Yunan kültürünün, Rönesans’la birlikte Barok sanatında perspektif, hacim, ışık gölge ile doğayı gerçekçi bir tarzla en ideal biçimde yansıtan eserler dışında kalan sanatsal türlerde ve özellikle de non-figüratif sanat eserlerinde görmek mümkündür. Dolayısıyla sanat eseriyle iletişime geçen bir insanın estetik beğeni düzeyi arasındaki farklılık, niteliksiz resimler ve sanat eserleri göz önüne alındığında, sanat eserlerine yönelik verilen önemin belirgin bir şekilde fazla olduğu yönünde değerlendirme yapmak yanlış olmayacaktır. Eğer ortak beğenilerimizin olamayacağı, beğenilerin göreceli olduğunu iddia edersek, sanat tarihinde yer almış sanat eserlerine, yanlış ya da haksız değerlendirmeler yapıldığını, bu eserlerin sanatsal geçerliliğinin olmadığını da bir anlamda iddia etmiş oluruz.

Schiller (1990), “İncelmenin (estetik hazzın) her çeşit faydasının yanında insan, kendisini güzelliğin gevşetici etkisine bırakmış görmektense, kaba ve katı olmak tehlikesini göze alarak, onun eritici gücün eksikliğine boyun eğer” der. Niteliksel bir beğeni zevkine sahip olmak, öncelikle nitelikli bir sanat eğitimi ve nitelikli bir estetik eğitime, akabinde de entelektüel bir zekâyla birlikte kültür birikimine, emek, çaba ve sonsuz ilgiye gereksinim duyulmaktadır. Özellikle eğitim ve kültürel seviyesi düşük olan toplumlara baktığımızda sanat bir lüks tüketim maddesi olarak görülmektedir. “Hayatın katı, zor, ciddi ve kutsal değerlerinden oluşan töre geleneğinin yanında, sanat bir zaman kaybı, Platon felsefesinde tarif edildiği gibi insanı yoldan çıkararak bir günah, yarar sağlayan günlük ihtiyaçlar ve kutsal görevlerin yerine getirilme zorunluluğu dururken, kendini güzelliğe, lükse, aylaklığa kaptırmak bir suç olarak görülmektedir” (Schiller, 1990: 48). Başka bir bakış açısıyla hareket edildiğinde, beğenin yüzeyel ve estetik zevke yabancı bir yola sapmaya başladığını görmekteyiz. Estetik beğenin niteliği ve sanatsal bilinci geliştirebilmenin yolunu ise, ortak bir evrensel kültürün oluşturulması ve kaliteli ve nitelikli bir sanat eğitiminden geçtiğini görmekteyiz. Beğenilerimizin farklı olmasının temel nedenleri arasında farklı kültürlerde olmamız, eğitim eksiklikleri ve kişisel deneyimlerin değişken olması olarak sıralanabilir.

Günümüzde kültürlerarası sınırların kalktığı bir dönemde ortak beğeni alanlarının oluşacağını söyleyebiliriz. Ancak bu sefer de bir başka sınıfsal farklılık ortaya çıkması muhtemel gözükmektedir. Bunlar arasında estetik sanat bilinci oluşmuş bireyler ile estetik eğitim bilgisi ve bilincinden yoksun bireylerin olması ve insanların popüler kültürün etkisinde kalarak yeni ve büyük bir kitlenin ortaya çıkması, farklı eğitim ve kişisel problemlerden kaynaklanan farklı düşünce biçimleri karşımıza çıkmaktadır. İnsanoğlunun kendine özgü psikolojik yapısı nedeniyle de her zaman beğenilerin farklılaşması aşikârdır. Fakat nitelikli sanat eğitimi, bilinçli kültürel birikim ve yaşantılarımızın ortaklıklarından doğan bir takım kazanımlarımız sayesinde bu farklar en az seviyede kendisini gösterecektir. Tabi ki buradaki amaç farklılıklarımızın ortadan kaldırılması değil aksine, nitelikli ve fark edilebilir bir sanat beğenisini yaratmak olacaktır. Estetik eğitimin amacı da zaten daha güzeli görmeye çalışmak, dünyayı daha derin algılayabilme ve anlayabilme yetisini elde etmek olacaktır. Kaliteli bir

estetik eğitimden geçemeyen bir beğeni de gündelik hayatın içerisindeki rastgele olasılıklar arasında yer almaya mahkûm olacaktır. Etik ve estetik değerlerin eğitimini, şansa bırakılacak kadar önemsiz değerler olmadığını belirtmemiz ve genç nesillere aşılammamız gerekmektedir.

Gelişmemiş, yeterince eğitilmemiş, ilkelik örneklerinin dolaştığı ve kaba bir beğeni örneği, gerekli incelikten ve gerekli eğitimden yoksun olan, derinlikten yoksun sığ bir algılama düzeyinin olması, her toplum için en büyük tehlikelerden bir tanesidir. Çağın sanatsal ve kültürel değerlerini geriden takip eden, etik ve estetik değerlerin olmadığı bir toplumu düşünmek her halde en son istediğimiz şey olsa gerek. Beğenilerimizin niteliğini kanıtlayamayabiliriz, ama herkesin bilmesi gerekir ki sanat eseri ile küçük resmin arasındaki nitelik farkını, az da olsa estetik eğitim almış bir birey çok net ayırt edecektir. Estetik hazza ve zekâyâ sahip olan bir kişi, Raffaello'un bir eseri ile hafta sonları resim kursuna giderek Bob Ross tarzında resim yapmayı öğrenmiş bir amatör resmini karşılaştırmaz. Bu zekâyâ sahip kişi, Raffaello ve Ross arasında bir nitelik farkı olmadığını, beğeninin göreceli olduğunu, Raffaello'un eseri yerine amatör bir ressamın resminin beğenileceğini ya da ikisinin de niteliksel olarak tartışılmayacağını asla söylemez. Burada Tunalı'ya (1983) göre "İnsanın doğal yapısı ya da Herakleitos'un deyişiyle işlevsel olan sanatsal değerlere plastik unsurları örnek olarak gösterebiliriz. Yaratıcı bir şekilde ortaya konmuş trajik bir eser, eserin evrensel etkilerini gösteren içeriksel yanına başka bir örnek olarak gösterilebilir. Trajediyle bezenmiş bir oyunu farklı toplumlarda aklı başında hiç kimse komik bulması pek muhtemel değildir. İnsan dış dünyayı algılama biçimi, kültürel kodlar dışında, hem şekilsel, hem de tinsel anlamda benzerlikler taşımaktadır".

Bütün bu olanlara rağmen şöyle bir itirazla karşılaşabiliriz; Kişideki her duygusal durum, kişide uyandığı haz açısından doğruluğu vardır ve hazzın duygusal etkileri genel olarak aynı şeye göndermelerde bulunur. Acaba bu ne kadar gerçek ya da doğrudur? Bir sanat yapıtının plastik unsurlarının biçimlerinden duyduğu hoşlanma ve ön-yapı aracılığıyla eserin derin arka-yapısını, algılayan ve bu içerik-biçim bütünlüğünün bilincinde sonuçlara ulaşan bir izleyicinin duyduğu haz duygusuyla, "sevgilisinden mektup almış asker" kartpostalından haz alan kişinin aldığı haz duygusu aynı mıdır? Herkesin hem fikir olduğu gibi böyle bir durumda, farklı niteliklerde olan sığ bir beğeni nesnesi ile derin ve estetik özellikleri olan bir beğeni nesnesi önünde duyulan hazzın yoğunluğu ve niteliksel değeri arasındaki fark çok açık bir şekilde kendini gösterecektir. Dolayısıyla, beğeniler kesinlikle tartışılabilir ve iyi ve kötü beğeni ayrımı kesinlikle vardır diyebiliriz. Bu noktada Tunalı (1983), "her beğeninin geçer ve meşru olduğunu, her beğeni yargısının doğru olduğunu söylemenin, estetik yargılar üzerinde tartışılmayacağı anlamına geldiğini ifade eder. Dolayısıyla insanlar kadar beğeniler ve zevkler olduğu, beğeniler ve zevkler arasında bir tutarlılığın olmadığı sonucunu çıkarır. Böyle bir sav bir estetik değer septisizmine yol açar" der.

Lenoir'nın (2004) tespitlerine göre ise, beğenin göreceliği, düşünürleri de ikiye ayırmış durumda, "Kuşkucular, beğeniye bir ölçüt koymanın olanaksız olduğunu ileri sürer ve kişinin deneyimine bağlı olarak beğenilerin bir bireyden ötekine, hatta aynı birey için bir andan ötekine değiştiğini anımsatırlar. Hume, Kant ve Hegel güzelliğin evrenselliğini, zevklerin çeşitliliğini insanlar arasındaki farklara (kimi insanlar başkalarından iyi-kötü daha duyarlı, daha bilgilidir) dikkat çekerek, görecelik düşüncesine karşı çıkarlar". "Bolla (2001), "aslında tam da Hume, beğeni standartları adlı denemesinde, daha duyarlı, daha bilgili insanların beğenilerinin bir kıstas olarak kabul edilebileceğini ileri sürer. Duyarlılığı yüksek ve daha entelektüel insanların algılayabildiği estetik değerlerin, aynı hazza ve bilgiye sahip olmayan insanların algılayamayacağı gerçeğine karşın, her iki insan tipinin de kendine özgü beğenilerinin varlığı, tartışmaya nokta koymak adına, bizleri şu noktaya taşır; Estetik değerlendirmeler hem öznel, hem de evrenselidir" der.

Beğeniye hem öznel ve hem evrensel olduğunu kabul ettiğimize göre Fendrich'e göre (1997), "hiyerarşiktir ve sınıflandırılmasının gerektiğini belirtir ve Ampiriklerin, beğenin öznel tarafına, Rasyonalistler evrensel tarafına odaklandıkları için tartışma sürüp gitmektedir. Öznel olarak sınıflandırılacak beğeni türleri ve evrensel olarak sınıflandırılacak beğeni türleri gibi birbirinden

ayrılan bir literatürün oluşturulması gerektiğini savunur. Böyle yapıldığında bu tür tartışmaların bir sonuca bağlanması sağlanmış olur”der.

Lizardo, (2009), “Bourdieu’ın “habitus, bireylerin, grupların ya da sınıfların, zevkleri, alışkanlıkları ve jestleride içine alan gündelik yaşam pratikleri ya da insanların zihinlerindeki kültürel yapılar” olduğunu, Bourdieu, habitus kavramını kültürel sermayenin aktarılmasını açıklamak için kullanır“ der. Tunalı (1983) ise, “belli bir kültür çevresi içinde yetişmiş bir insan için bir başka kültür çevresi ile ilgili bir kültür fenomeni mesela bir sanat eserini anlamak onu değerlendirmek güçtür, hatta bu imkânsızdır” der. Bunun sebebi ise habitusun, dünyayı kavrayışımızda, dünyayı algılayışımızda ve hatta hislerimizin içeriğinde etkili olması durumudur. Habitus, sıradan alışkanlıklarımızdan ve eğilimlerden öte bir yerdedir, bilinç dışımızdadır. Soyut olarak düşünürüz fakat somut olarak gündelik yaşantımıza yargısal durumlarımıza ve davranış biçimimize yansır.

Burada sanatsal beğenin göreceliğine yönelik olan önemli olan noktalardan birisi; İnsan tecrübeleri, duyguları vasıtasıyla aldığı renkleri, biçimleri, tonları vs. görsel değerleri, o görüntülerle birlikte o ana eşlik etmekte olan duygusal yaşantıyla birlikte alırken, aralarındaki bağ, görsel uyarıcıların insanı anlamsal olarak etkilemesidir. O ana dair herhangi bir parçanın hatırlanması, görülmesi ya da yaşanması, o anla bağı olan diğer görüntü ve duygularda yaşanarak o anın canlanmasına neden olur. Eskide kalmış yaşantı kırıntıları ile yeni yaşantı arasında bağ kurarken ve daha önceki bilgiler duygular ve yaşantılarla birlikte karşılaştırmalar yaparak anlamlandırılır. Bu tanımlama sürecinde yeni bir hayat, döngüsü ve anlamı, beraberinde üzerine etiketlenen yeni bir duygusal şeylerle birlikte hafızaya kaydolur. Yaşadığı bu yeni his onun beğenisini oluşturmaktadır ve ona özgü bir duruş ortaya çıkmasına yok açmıştır. Şayet söz konusu olan beğenin içeriksel yönünün kültürel, etik ve sanatsal yönlerden bir derinliğe sahip değilse evrensel bir niteliğe ulaşması da söz konusu olmayacaktır. Kültürler ve dönemler arası beğeni objelerinin farklılığının, görüntüde ayrıntılarla ilgili olduğu, özünde ise değişmeyen, aynı kalan bazı koşulların olduğu düşüncesi de öne çıkmaktadır. Bu görünür farklılıkların özünde aynı olan değerler, kültürel ve törensel normlar için de güncel olduğu kadar, geleneksel örneklerden de yararlanmaya asgari ölçüde başvurulabilir.

“O halde öyle görünüyor ki, tüm beğeni çeşitliliğinin ve kaprisinin ortasında, belli genel takdir (approbation) ya da tekdir (blame) ilkeleri vardır ve dikkatli bir göz, bu ilkelerin etkisini zihnin bütün işlemlerinde izleyebilir. İçsel dokunun orijinal yapısından, bazı tikel biçimlerin veya niteliklerin hoşlanma uyandırması ve başka bazılarının hoşlanma uyandırmaması hesaplanır” (Hünler, 1988: 174).

2.Estetik Zekâ Yetisi Ölçütü

Hünler, (1988). “David Hume’un, estetik beğeni sahibi insanın sağlam bir estetik zekâyâ ve anlama yetisine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Hume’un insanın sağlam bir anlama ve estetik zekâyâ yetisine sahip olması gerektiğindeki kastı; bir sanat eserinin anlamını kavrayacak kadar keskin bir zekâyâ sahip olmaktır. Her sanat eseri, aynı zamanda, kendisi için hesaplandığı belli bir amaca veya gayeye sahiptir ve bu amaca ulaşmaya az ya da çok uygun olması ölçüsünde az ya da çok mükemmel sayılmalıdır”. Keskin bir zekâyâ sahip bir insan, sanat eserinin ne amaçla ortaya konulduğunun da kavrayacak kadar anlama yetisine sahiptir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, sanatta plastik elemanların ustaca kurgulanması, yaratıcılık, arka-planda yatan anlam ve tema derinliğinin, içeriksel ve biçimsel harmonisi gibi sayabileceğimiz durumları öğrenmeyi amaçlar ve kişi yaratıcı ve önyargılı olmadan bir algı ile düşünebilen yaratıcı bir zekâ tarafından sanat eserlerini yorumlayabilir. “Hume, iyi beğeni aklı önce gerektirir veya akıl beğeniye müdahale eder:...pek çok bakımdan olduğu gibi, bu bakımdan da akıl, beğenin özsel bir parçası değilse bile, en azından bu ikinci yetinin işlemleri için gereklidir. En azından şu şekilde yorumlanabilir; Yeni biçimsel veriler, düşünceler ya da sanat akımları zuhur ettiğinde, onu fark edebilmek, algılayabilmek ve doğru bir biçimde değerlendirebilmek için keskin bir estetik zekâyâ ya da sağlam bir anlama yetisinin olması gerektiğini savunur” (Hünler, 1988: 179).

Estetik beğeni sorunsalının çözümlemenin en rasyonel yolu, belli evrensel ölçütlerin olduğu, beğeni standartlarının ve değerler ölçütleri olduğunu belirlemektir. Fakat üzerinde durulan konu insan

deneyimleri ve hisleri olunca, bu pozitif bilimlerde olduğu gibi bu tür yöntemlerle ortaya konabilecek kadar basit görünmemektedir. “Estetik değerlerin en anlaşılır ve mantıklı açıklaması budur; Tek ölçüt, izleyicinin sanat yapıtına yönelik canlı deneyiminden doğan kriterdir. Bu basit, etkileyici tanımlama, sanat yapıtını sanat deneyiminden ayırmaya çalışan estetik kuramcılarının çabaların atam bir zıtlık teşkil etmektedir. Leath, (1996) bu konuda, “sanatın sanat deneyiminden bağımsız kendi başına olamayacağını bu nedenle sanatı tanımlayan bütün sorular, estetik deneyimi anlamaya göre ikincil derecede önem arz ediyor” der.

3.Uzmanlık Ölçütü

Eksper ya da uzman görüşü kriterlerini taşıyan kişi, sanat nesnesi ya da estetik objeyi tanımlama ve anlama konusunda yeterince sanatsal kültürü almamış, kendini entelektüel anlamda yetiştirmemiş, yeterli beğeni inceliğinden ve hassaslığından mahrum kalmış bir yargısal organa göre daha nesnel olacağı kesindir. O halde ikinci şart ya da ölçüt, uzman görüşlü bir kişinin beğeni yargısını temel ve referans alabiliriz. “Bunun içindir ki estetik eğitim görmüş, beğenisi incelmış birisinin vereceği estetik yargı, böyle bir eğitimden yoksun kalmış bir insanın vereceği estetik yargıdan tabii olarak farklı olacaktır” (Tunalı, 1983: 105).

4.Kültürlenme ya da Deneyim Ölçütü

Sanatsal anlamda deneyimli ve donanımlı bir birikime sahip olmak, sanat eserini daha iyi tanımaya ve tanımlamaya, dolayısıyla ince detayları ve eserin plastik dilini daha iyi biçimde kavramayı da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla sanatsal anlamda deneyim ve kültürlü olmak bir ölçüt olarak kabul edebiliriz. “Güzellik, her kişinin farklı olarak değerlendirmesine bağlı olmaksızın, hangi ülkeye ya da döneme ilişkin olursa olsun, bir yapıttan hoşlanılmasına yol açan ilkelerin ortaya çıkarılmasını sağlayan bir deneyimin ürünüdür. Dolayısıyla aynı zamanda hem deneyi temel alır, hem evrenseldir, çünkü insanın doğası her yerde, her zaman aynıdır” (Lenoir, 2004: 124).

“David Hume, herhangi bir sanatla ilgilenme, onu anlama ve bu alanda biriktirilen deneyim ve tecrübenin aynı zamanda estetik beğeni niteliğini kavratacağını ve artıracığı görüşünü savunmaktadır. Hume’a göre, “incelik hususunda bir kimse ile bir başkası arasında doğal olarak büyük bir farklılık olmasına rağmen, tikel bir sanatta pratik ve tikel bir güzellik türünün sık sık tetkiki ve seyri bu yeteneği arttırmaya ve iyileştirmeye yöneltir” (Hünler, akt. 1988: 176).

Netice olarak sanat eserlerini tanıyabilen, ilkelerini ve ölçütlerini bilen, pratiğe dökabilen ve bu konuda donanımlı ve estetik beğenileri gelişmiş bir kültüre sahip kişinin, estetik beğeni değerlendirmelerini nesnel bir ölçüt olarak kabul edebiliriz. Bu arada şu konuyu söylemekte ve gündeme taşımakta faydalı olabileceğini gerçeğiyle hareket edildiğinde söz edilen ölçütler kesinleşmiş ve değişmesi mümkün olmayan ölçütler olmadığını göz ardı etmemeliyiz. Öncelikle sağlıklı düşünebilen bir bireyin yargı durumu, zekâ yönünden sağlığı yerinde olmayan bir kişiye göre değerlendirildiğinde daha güvenilir bulunmaktadır. Uzman ya da tecrübeli ve estetik beğeni kültürü sahibi bireyin yargısal değerlendirmeleri de tecrübesiz bir bireyi temel aldığımızda daha nesnel olacağından pek kuşku duymayız.

5.Kültürel Önyargı

Estetik kültür ve tecrübe, daha evrensel bir yargı oluşturma olasılığı sağlamasıyla birlikte, yukarıdaki başlıklarda belirtildiği gibi zaman zaman kültürel unsurların da tesiri altında kalarak, önyargılı davranışlar sergilemeye sebep olabilmektedir. Schiller’e göre (1990), “Kültür, bizi özgürlüğe kavuşturmaktan çok uzak, içimizde her gücüyle yalnızca yeni bir gereksinim geliştirir. Fiziksel bağlar, hep daha büyük bir ürkeklikle birbirlerine bağlanır. Hem de öylesine ki, bunları yitirmek korkusu, iyileştirecek olan ateşli içtepiyi bile boğar ve acı veren boyun eğdirici yasalar da yaşamın en üstün

bilgeliği sayılır. Bir takım önyargılarımızdan vazgeçmenin yollarından biri eskide kalmış ya da eskiye ait bir takım toplumsal ya da sanatsal anlamdaki var olan kıymetleri yıkmaktan geçmektedir. İşte doğru aklı gösteren bu teknik biçim, onu gene duygudan saklar; Çünkü ne yazık ki, us, iç duygunu nesnesini benimsemek isteyince, bunu önce parçalaması gerekiyor” der. Karayağmurlar (1990) bu konuda “bizim dış dünyayı algılayışımız, onu görüşümüz bu yüzden, sosyal ve psikolojik etmenlerin etkisinde olduğu kadar, bizim kültürel yapımız ve yaşama biçimimizle de ilgilidir” der.

Söz konusu kültürel önyargı sorunsalı yapısal olarak genellikle önyargılarla daha da sertleşir ve gerçekleri görmeyi doğru bir şekilde algılamayı frenlemektedir. Ampirist doktrin açısından ele alındığında herhangi bir hataya ortam vermemek için, estetik beğenin taşımak zorunda olduğu entelektüel kültür unsurunun beğeni yargısından dışlanmasıyla gerekli olan önyargıdan farklılık kazanması, Hume’un denemesindeki dördüncü kriteri oluşturmaktadır. Sanat tarihinin bu durumun örnekleriyle dolu olduğunu görmekteyiz. Birçok sanatçının ve sanat eserinin döneminde anlaşılmasının sebebi, kültürel önyargılara bağlı kalarak kendini ortaya koyma cesaretinin törpülenmesiyle sonuçlanabilmektedir. Oysaki yeni düşünce biçimlerine açık olmak, sanat eserlerinin yasalarını kavrayabilmek, estetiksel olanı algılamak da genel nesnel olan öğretilerde önyargılı davranışların sergilenmesini ortadan kaldıracaktır. “Hume’a göre bu tür sakıncaları engellemek sağduyunun görevidir. Anlama yetisine tabi tüm sorunlarda, önyargı, sağlam yargılamayı yıkıp yok eder ve entelektüel yetilerin tüm işlemlerini saptırır. Önyargı, iyi beğeniye daha az karşıt değildir; önyargının güzellik duygumuzu bozma etkisi hiç de daha az değildir. Her iki durumda da önyargının etkisini engellemek sağduyunun (good sense) görevidir” (Hünler, akt. 1988: 177).

Beğeni yargısının geçmişteki yaşantılar tesiriyle ortaya çıktığı gerçeği, beğenilerimizin ön yargılı olduğuna yönelik bir belirtidir. Yargısal bellek, kendinden önceki bellek torbasına kaydedilmiş verilere göre sunulur. Yargısal bellek, daha öncesinde beynimize kayıt edilmemiş bir bilgiye dayanmayan yeni bir olgusal durum, olay ya da objeye rastladığında onu anlamlı hale getirmekten güçlük çeker. Sonrasında mümkün olan en kısa zamanda bir anlam vermek için daha önce hafızamıza kayıtlı olan bilgilerin içerisinden en yakın, en benzer olanla bağlantı kurarak anlamlandırmaya çalışır. Benzer biçimde bir estetik yargı da, geçmiş yaşantıların içerisinde kazanılmış bilgi, his ve değerlerin tesiriyle verilmektedir. Estetik obje karşısında verilen yargısal durumun dayandığı bilgi, duygu ve değerlerin arka planındaki insan psikolojisini oluşturan yüzeysel durumu, Kağan (1993) şöyle açıklamaktadır; “...değer yönlendirmenin birbirinden nitel olarak farklı iki düzeyi vardır; biri, fizyolojik, ya da daha doğrusu, psiko-fizyolojik düzey, ötekiyse zihinsel, toplumsal-psikolojik düzeydir”. Beğeni objesi karşısında verilen yeni yargı biçimi de benzer şekilde, psiko-fizyolojik ve sosyo-demografik tesirlerle verilmektedir. Dolayısıyla önyargı olmadan verilen bir estetik yargılama çok zor gözükmemektedir. Ancak birey bu durumun farkına varır ise ve önyargılara karşılık uyanık bir şekilde estetik nesneye yaklaştığı takdirde gerektiği önyargılarımızdan kurtulabilmemiz belki daha kolay olacaktır.

6.Zihinsel ve Duyusal Algılama Ölçütü

“Beğeni ve duygu konusunda bize gerçek bir ölçüt vermesi beklenen, yalnızca zihinsel algılarımızdaki sağlıklı olma durumudur” (Lenoir, 2004: 125). Beğeni yargısının evrensel ve nesnel olarak değerlendirilmesi öncelikle, bireyin sağlıklı bir zihin performansına sahip olmasıyla gerçekleşmektedir. Sağlıklı çalışmayan duyu organları ya da sağlıklı bir zihin yapısı, dış evreni farklı, yetersiz ve çarpık algılayacaktır. Bu noktada bir takım sonlarla karşılaşılabilen göz ardı edilmemelidir. Eserle olan iletişimi, sağlıklı bir zihinsel yapı ne derecede doğru algılayabilir? Sanat eğitimini bireylere anlatabilmek ve kavratılabilmenin en önemli koşullarından biridir sağlıklı duyu organları önceliği olmalıdır. “Estetik beğeni, biyolojik olarak görme yetisine sahip olan ve birçok şeyi hassasiyeti sayesinde duyumsayan görme duyusu olan gözle, bitip tükenmeyen bir şekilde görmesiyle başlar. Fendrich, (2008) Beyinle ilişkili çalışan göz açıkçası tamamen pasiftir. Bazı insanlar, mesela diğerlerine göre daha çok renk geçişlerini, çeşidini ya da ton derecelerini daha çok fark edebilir. Diğer bir deyişle bazı insanlar kırmızı/yeşil renk körudür (yaklaşık olarak insanların %8’i) ve az da olsa bazıları akromatopsidir (renkleri hemen hemen hiç ayırt edemezler)” der.

Bu doğrultudan hareketle kişisel beğenilerin kanıtlanabilirliği, öncelikle temel anlamda doğru görebilmek, gördüğünü doğru çizebilmek, çizdiğini doğru anlatabilmek ve savunabilmekten geçmektedir. Bu söylenenleri entelektüel düzeyde ortaya koymanın, ana koşuludur sağlıklı bir zihinsel yapıya sahip olmak. Dolayısıyla gerçek güzeli ve estetik olanı bulabilmek bu anlamda önemli olmaktadır.

7. Sonuç

Sanatsal beğeni ve görecelik kavramlarının zekâ, eğitim düzeyi, kültürel kodlar, öğrenme yetisi ve algılama biçimleriyle çok yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Kendine yetebilen bir zekâ ve akıl için yapılacak her türlü şeyin, nitelikli bir sanat eğitimi ve nitelikli bir sanatsal kültürle birlikte bireylere taşınması mümkündür. Teorik olarak sanat eğitiminin bireylere yeni bir kültürel kod olarak aşılması gerektiği vurgusu, uygulama noktasında çok daha fazla önem arz etmektedir. Literatür okumalarımız bizlere gösteriyor ki; nitelikli bir sanat eğitimi, nitelikli bir sanat öğreticisi olmaktan geçmektedir. Toplumsal yapı ve kültürel öğelerin sanata ne kadar yatkın veya yakın olması problemiği elbette belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Bolla, P. D. (2006). Sanat ve Estetik. (K. Kos, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fendrich, L. (2008). The Problem Of Aesthetic Taste. <http://chronicle.com/blogPost/the-problem-of-aesthetic-taste/5905>. sayfasından erişilmiştir.
- Geiger M. (1985). Estetik Anlayış. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hünler, H. (1998). Kültürde Modern/Postmodern Uğraklar Çerçevesinde Estetik'in Konumu. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <http://ulakbim.gov.tr/cbayarsos/article/viewFile/>, sayfasından erişilmiştir.
- Karayağmurlar, B. (1990). Sanatta Yaratıcılık ve Eğitim. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. <http://www.ulakbim.gov.tr/arama/?Axpul3qw9ipo&cof=FORID%3A11&ie=latin5&o=bedrikaraya>, sayfasından erişilmiştir.
- Leath, C. (1996). The Aesthetic Experience. New York: Penguin Books, 24(2), 314-315. <http://e-a.freehostia.com/cleath/docs/asexp113.htm> >, sayfasından erişilmiştir.
- Lenoir, B. (2004). Sanat yapıtı (A. Derman, Çev.). İstanbul: Y.K.Y.
- Lizardo, O. (2009). The Cognitive Origins Of Bourdieu's Habitus. Journal For The Theory Of Social Behaviour. 34(4), 375-401. <http://www.nd.edu/~olizardo/papers/jtsb-habitus.pdf>, sayfasından erişilmiştir.
- Schiller, J. C. F. (1990). İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup. (M. Özgü, Çev.), İstanbul: MEB Yayınları.
- Timuçin, A. (1976). Descartes. (11. Baskı), İstanbul: Hilal Matbaası.
- Tunalı, İ. (1983). Estetik Beğeni. İstanbul: Say Yayınları.